

Adam Bartosz

Kowalstwo romskie

Arne B. Mann

Rómski kováči na Slovensku/Roma blacksmiths in Slovakia

Slovenská akadémia vied, Brattislava 2018, ss. 400

ISBN 978-80-8939-52-6

Arne Mann jest wybitnym słowackim etnologiem, znawcą tematyki z wielu dziedzin etnografii tego kraju. Jego specjalizacją jest tematyka romska/cygańska, w której posiada bogato udokumentowany dorobek, zarówno jako wykładowca, jak i autor licznych publikacji, w tym w pismach zagranicznych.

Opracowanie o cygańskich/romskich kowalach, albo inaczej – o cygańskim kowalstwie, jest efektem imponującej pracy terenowej i archiwalnej. Autor przeprowadził osobiście badania w terenie w latach 1989–93, prowadząc wywiady z żyjącymi kowalami w 29 miejscowościach Słowacji, z których niektórzy jeszcze byli czynni zawodowo. Przy tym te badania terenowe udało się zrealizować w dosłownej ostatniej chwili. Kiedy w kilka lat po pierwszej turze badań Autor odwiedzał te same miejscowości, jego wcześniejsi rozmówcy już nie żyli. Tak więc w oparciu o wiedzę i pamięć tych „ostatnich” udało się Autorowi dotrzeć do tradycji cygańskiego kowalstwa sięgającej okresu sprzed II wojny światowej, która jest często stosowana w etnografii jako szczególna cezura czasowa w odniesieniu do zmian kulturowych na wsi w naszym obszarze politycznym (zmiany polityczno-ekonomiczne, przymusowa kolektywizacja, masowe migracje do miast, a także migracje Romów ze Słowacji do Czech itp.). Wiedzę na temat cygańskiego kowalstwa Autor uzupełnił czerpiąc z bogatej literatury zarówno sło-

wackiej, jak też – co oczywiste ze względów historycznych – węgierskiej, a także niemieckiej, bułgarskiej, polskiej i innej. Ponadto Autor sięgnął do źródeł archiwalnych, prac niepublikowanych i materiałów umieszczonych w Internecie. Imponująca jest także kwerenda, jaką przeprowadził Autor w słowackich (także zagranicznych) muzeach, odnotowując przedmioty związane z romskim kowalstwem, które znajdują się w muzealnych zbiorach. Powstała imponująca praca, wyczerpująco opisująca wszelkie aspekty związane z kowalstwem cygańskim na przestrzeni wieków, wraz z analizą zaniku tego typowego dla Romów źródła pozyskiwania dochodów.

Poszczególne rozdziały są omówione bardzo wyczerpująco i udokumentowane. Przy tym Autor opracowując temat sam posiadał ogromną wiedzę dotyczącą techniki i technologii kowalskiej, które niezbędne są do zrozumienia czysto technicznych zjawisk, umiejętności czy nazewnictwa. Bardzo ważnym rozdziałem jest przedstawienie statusu społecznego kowala romskiego w społeczności wiejskiej – z jednej strony pogardzanego, jako człowieka ubogiego, obcego kulturowo itp. a z drugiej strony – cenionego i potrzebnego fachowca, któremu należy się odpowiedni szacunek i należyta zapłata.

Prezentowana publikacja, to książka obszerna, licząca 400 stron, bogato ilustrowana. Publikacja podzielona jest na 5 podstawowych rozdziałów. Rozdział I to krótkie przedstawienie historii Romów, ze zwróceniem uwagi na zapiski dokumentujące ich znajomość kowalstwa. Rozdział II, zatytułowany *Praca*, obejmuje dokładną charakterystykę tradycyjnych technik produkcji, znajomość obróbki żelaza, formy pracy, dzienny i roczny rytm robót romskiego kowala, instrumentarium kowalskie, budowę kuźni itp. W rozdziale III Autor przedstawia zmieniający się w czasie zakres wykonywanych wyrobów i usług kowalskich oraz sposoby dystrybucji tychże. Rozdział V – *Wiek przemian* – prezentuje sylwetki najbardziej znanych kowali na Słowacji oraz obraz przemian kowalstwa w ciągu wieku XX, które przekształciło się z tradycyjnie usługowego, wiejskiego rzemiosła, w rzemiosło artystyczne, świadczony na rzecz współczesnych odbiorców o wyrafinowanych potrzebach estetycznych, a także na potrzeby konkursów, wystaw, rekonstrukcji tradycyjnych jarmarków i widowisk. Ostatni rozdział VI przedstawia rolę dzieci i kobiet w rodzinie romskiego kowala, zasady *romanipen*, obraz cygańskiego kowala w folklorze romskim i folklorze otoczenia większościowego.

Obszerna jest część zawierająca dokumentację naukową opracowania. Jest tu wykaz 29 miejscowości, w których Autor prowadził badania, bardzo obszerny wykaz źródeł, z jakich Autor korzystał: literatura, archiwa, prace niepublikowane, źródła elektroniczne i audiowizualne. Publikację zamykają: indeks topograficzny, spis ilustracji (101), wykaz skrótów oraz słownik wyrażen kowalskich w zróżnicowaniu dialektalnym.

Książka Arne Mana, co jest bardzo ważne, została wydana w wersji dwujęzycznej – słowackiej i angielskiej, i posiada ponadto dość obszerny abstrakt w języku romskim¹.

Rumuński kotlarz (fot. P. Lechowski, 2015)

¹ „Cygan”/„Rom”. Autor przyjął w stosunku do czasów sprzed 1990 r. termin „Cygan”/„cygański”, jako poprawny dla tego okresu, natomiast w odniesieniu do czasów współczesnych posługuje się terminem „Rom”/„romski”. Uważam to założenie za bardzo słuszne, zwłaszcza w kontekście obecnej *political correctness*, nakazującej eliminację terminu „Cygan”/„cygański” z przestrzeni publicznej. Autor wielokrotnie dał odpór radykałom romskim, usiłującym oskarżać osoby wypowiadające się publicznie, używające tych tradycyjnych terminów o rasizm czy inne uprzedzenia do tego etnikum.